

Korespondenca med Gregorjem Čremošnikom in Matijem Murkom

Ignacij Voje

slovenski zgodovinar, Dom upokojencev Center, Tabor-Poljane,
Tabor 10, SI 1000 Ljubljana, ignacij.voje@gmail.com

V Literarnem arhivu v Pragi se je ohranila bogata zbirka pisem Gregorja Čremošnika njegovemu univerzitetnemu učitelju in mentorju Matiji Murku. Ohranjenih je 28 pisem (od 28. 2. 1924 do 5. 2. 1951). Na Čremošnikovo znanstveno usmerjenost je Matija Murko vplival že med študijem na Univerzi v Gradcu. To se kaže v Čremošnikovi disertaciji *Junački dvojoj v jugoslovanski ljudski pesmi* in v njegovi usmerjenosti v vprašanje kulturne zgodovine in vsakdanjega življenja. Čremošnik je Matija Murka v pismih seznanjal s strokovnimi in znanstvenimi načrti ter z raziskovalnim delom v Dubrovniškem arhivu, iz pisem pa je razviden tudi osebni odnos med njima.

Ključne besede: nomina sacra, numizmatika, denarni sistem, Dubrovniški arhiv, Zemaljski muzej, krušne skrbi

Das Literaturarchiv Prag beherbergt eine umfangreiche Sammlung von Briefen Gregor Čremošniks an seinen Universitätslehrer und Mentor Matija Murko. Erhalten sind 28 Briefe, datiert zwischen dem 28. Februar 1924 und dem 5. Februar 1951. Matija Murko hatte einen entscheidenden Einfluss auf die Forschungsinteressen Čremošniks bereits während dessen Studienzeit an der Universität Graz. Das zeigt sich deutlich in seiner Dissertation *Junački dvojoj v jugoslovanski ljudski pesmi* sowie an seinem Interesse für Fragen der Kulturgeschichte und des alltäglichen Lebens. Die Briefe informierten Murko über Čremošniks Forschungspläne und über seine Wirkung im Archiv in Dubrovnik, sie deuten aber auch auf ihre persönlichen Beziehungen hin.

Schlüsselwörter: nomina sacra, Numismatik, Geldsystem, Staatsarchiv Dubrovnik, Nationalmuseum Sarajevo, Brotsorgen

Do pisem Gregorja Čremošnika raznim naslovnikom sem prišel po naključju. Uspelo mi je zbrati 89 pisem posameznikom,¹ ki sem jih strokovno obdelal v publikaciji z naslovom *Pisma Gregorja Čremošnika*. Najbogatejšo zbirko Čremošnikovih pisem je odkril arhivski svetnik Peter Ribnikar (Retnje pri Križah,

---

¹ Ivu Zupaniču (9 pisem), Joži Glonarju (12), Ivanu Prijatelju (1), Milku Kosu (19), Matiji Murku (28), Janku Glazerju (7) in Ignaciju Vojetu (17).

1925–Ljubljana, 2018) v praškem literarnem arhivu, ki mi je priskrbel njihove fotokopije.² Gre za pisma, ki jih je Gregor Čremošnik pošiljal mentorju in univerzitetnemu profesorju v Prago. Zajemajo zelo dolgo obdobje Čremošnikovega življenja (Sarajevo, Skopje) in podrobno prikazujejo njegovo življenje in znanstveno pot.

Po diplomi 1951. leta me je prof. Gregor Čremošnik izbral za svoja asistenta. Bil mi je očetovsko naklonjen in me usmerjal v raziskovalno delo; poskrbel je za to, da sem lahko v Historijskem arhivu v Dubrovniku začel zbirati arhivsko gradivo za disertacijo. Ko sem se pisno oglasil iz Dubrovnika, mu poročal o svojem delu in rezultatih, sem se mu zahvalil za njegovo skrb in pozornost. V pismu, ki sem ga prejel v Dubrovnik 2. 4. 1957, je zapisal:

Glede moje pomoči in naklonjenosti Vam ni treba nič, da se zahvaljujete. Rad bi vsakemu dela-voljnemu pomagal in šel na roko, kolikor morem, žal je teh delavoljnih zelo malo. Kar lahko storim Vam, je bore malo in kar je glavno, ni ničesar originalnega. Jaz oz. mi smo kot študenti imeli našega prof. Murka v Gradcu. Ta človek nam je tudi bil vse, i učitelj i prijatelj i pomočnik v vseh težavah, z eno besedo, vzor učitelja, in ni nič čudnega, da bi ga rad posnemal. Vedno si mislim, drugače mu moje hvaležnosti nisem mogel nikdar pokazati, pa mu jo morda pokažem s tem, da poskušam posnemati njegov vzgled. Torej vsa moja pomoč ni nič, kar bi bilo mojega, ampak je samo to, kar sem videl in bil deležen pri Murku. Kadar Vi odrastete, bodite Vi ravno tako taki, to bo najlepše nadaljevanje teh svetlih tradicij našega šolstva.

Po maturi na klasični gimnaziji v Mariboru se je Čremošnik po kratkem omahovanju med naravoslovnimi in družboslovnimi vedami odločil za študij slavistike in zgodovine; študiral je od leta 1910 do leta 1914 na Univerzi v Gradcu, kjer se je navezal na Matijo Murka, ki je bil od leta 1902 redni profesor za literarno in kulturno zgodovino ter etnologijo. V zimskem semestru 1913/14 je bil Čremošnik celo njegov asistent (Hartman 1974/75: 216) Pri Murku se je Čremošnik kot študent prvič srečal z rezultati zgodovinarja Konstantina Jirečka. Murko mu je nakazal pot do učitelja, katerega delo je vplivalo na Čremošnikov izbor tematike in na metodo znanstvenih raziskav pozneje v dubrovniškem arhivu (Historijski arhiv u Dubrovniku). V letnem semestru 1914 se je Čremošniku izpolnila želja, da je kot izredni slušatelj poslušal predavanja iz zgodovine na dunajski univerzi pri Konstantinu Jirečku.³ Čremošnik je postal pravi učenec Jirečkove šole, oprte na arhiv kot podlago za znanstveno delo in usmerjene v široko neobdelano problematiko »kulturne zgodovine« v najširšem pomenu te

---

² Ohranjenih je 28 pisem od 18. 2. 1924 do 5. 2. 1951.

³ Češki zgodovinar (Dunaj 24. 7. 1854–Dunaj 10. 1. 1918). V Pragi je študiral zgodovino, geografijo in filologijo. Za njegovo znanstveno delo pomeni začetek proučevanja bogatega gradiva dubrovniškega arhiva preobrat. Novo etapo v znanstvenem delu pa pomeni njegov prihod na dunajsko univerzo leta 1893.

besede. Študij na graški univerzi je dokončal z disertacijo o »junaškem dvoboju v jugoslovanski ljudski pesmi« (*Der Heldenweikampf in der südschlawischen Volkspoesien* – ostalo v rokopisu).

Po končanem študiju na graški univerzi leta 1914 je bil Čremošnik nastavljen za suplenta na realki v Trstu (8. 3. 1914–15. 9. 1915) in gimnaziji (16. 9. 1915–30. 3. 1917), verjetno na priporočilo Matije Murka. Ko je Carl Patsch leta 1917 pripravljaval ustanovitev Bosansko-hercegovskega historičnega inštituta za proučevanje Balkana v Sarajevu (Bosnisches-Herzegovinisches Institut für Balkanforschung in Sarajevo), je za tajnika pridobil Gregorja Čremošnika (1. 9.–31. 12. 1918). Z ukinitvijo Inštituta decembra 1918 je bil Čremošnik imenovan za kustosa in bibliotekarja v Zemaljskom muzeju v Sarajevu. Tu je Čremošnik vrsto let vodil knjižnico in srednjeveški oddelek ter tako veliko prispeval k oblikovanju enega najbogatejših in najbolj urejenih muzejev v Kraljevini Jugoslaviji.

Svojemu prijatelju Ivu Zupaniču je pisal 14. 2. 1921 (Pismo 2, str. 40) v Maribor:

Prof. Murko (ki je sedaj v Pragi) mi je preskrbel službo na muzeju v Sarajevu. Služba mi je bila od začetka bridka, ker me je čakalo takoj od prvih začetkov premnogo razočaranj – obljubljali so mi lepo plačo, mogočnost znanstvenega dela itd. In ničesar se ni spnilo – toda počasi sem zlezel preko teh teškoč in danes se lahko celo malo pobaham, da mi gre zelo dobro, v kolikor se more splošno uradniku dobro goditi.⁴

Na Čremošnikovo znanstveno usmerjenost je med študijem v Gradcu očitno vplival prof. Matija Murko. To se kaže ne le v Čremošnikovi disertaciji, marveč tudi v njegovi usmerjenosti v vprašanja kulturne zgodovine in vsakdanjega konkretnega življenja. Čremošnik je Matiju Murku zaupal svoje težave, ki so ga spremljale v življenju, seznanjal ga je s svojimi strokovnimi in znanstvenimi načrti. Pisma nam zato veliko povedo o Čremošnikovih raziskovalnih načrtih in uspehih ter o delu v Dubrovniškem arhivu. Že v enem prvih ohranjenih pisem (Pismo 1, 18. 2. 1924, str. 84) je zapisal: »Kar se tiče mojega dela – mislim, da boste radi čuli, kaj eden od vaših učencev počne.« V pismu omenja, da je napisal in poslal v tisk dva prispevka: *Denarstvo v starem Dubrovniku* in *Uvozna trgovina Srbije 1281–1284*. Razkrije tudi načrt tem, ki jih namerava raziskati v Dubrovniškem arhivu. Lotil naj bi se delniških trgovskih družb v srednjem veku, mikajo ga tudi raziskave o cenah in plačah v srednjem veku v Dubrovniku. Pri tem se sprašuje, ali se to splača, kajti težko je takšne teme spraviti v tisk, ker se jih v dobi političnega in krušnega boja vsak brani.

---

⁴ Citate iz Čremošnikovih pisem ohranjam v originalni verziji – niso prilagojeni današnjemu pravopisu. Kljub temu da je bil Čremošnik tudi slavist, je uporabljal arhaične besede in stavčne konstrukcije. Številke pisem in strani zapisujem ob citatu.

Kdaj je Čremošnik prvič zašel v Dubrovniški arhiv, bi težko ugotovili. Prva razprava, vezana na dubrovniško arhivsko gradivo, je bila objavljena leta 1922 (Čremošnik 1922). Strnjeno sledijo razprave z dubrovniško problematiko po letu 1924. V pismu Murku (22. 12. 1925) je zapisal:

Danes sem star skoraj 35 let in s to starostjo sem vsega skupaj imel priložnost da kake 3 mesece delam v Dubrovniškem arhivu, namesto da bi bil najmanj 6 let kopal po materialu, ki ga ta naš zgodovinski 'hambar blaga' ima. (Pismo 7, str. 92)

Iz te omembe bi lahko sklepali, da je bil Čremošnik prvič v Dubrovniškem arhivu leta 1918 ali 1919. Po letu 1925 pa v pismih Murka stalno obvešča o delu v Dubrovniškem arhivu. Ponavadi je hodil v Dubrovnik v zimskem času od novembra do februarja. Tako je v pismu, datiranjem z 10. decembrom, zapisal:

Lani sem začel ekscerpirati sistematično vse vire za našo zgodovino in najdem tu in tam interesantnih malenkosti, ki jih Jireček ni opazil. Letos mislim stvar malo nadaljevati. (Pismo 8, str. 96)

Ko se je februarja 1927 vrnil iz Dubrovnika, je ves navdušen poročal Murku,

[d]a sem prinesel sem (v Sarajevo, op. I. V.) zopet lepih stvari s seboj. Jireček mnogih stvari ni upotrebil, ki se lepo lahko upotrebijo in marsikatero poglavje bi mogel človek napisati mnogo temeljiteje kot on, toda ... kaj ko smo mi taki revčki v primerjavi z orjakom dela, kakor je bil Jireček. Ko bi mogel človek leta in leta sedeti mirno pri delu, kakor je sedel on! Brez skrbi za naš ubogi vsakdanji kruh! (Pismo 10, 4. 3. 1927, str. 97).

V pismu 16 (31. 12. 1929, str. 107–109) je Murku sporočil:

Za prihodnje leto pripravljam *Uradništvo Dubrovnika v srednjem veku* ne samo s strani klasificiranja, ampak tudi s strani ekonomske eksistence in socialnega položaja z vsemi detajli o plačah in raznih uradniških vprašanjih. Pa še ne vem, kakšna juha se bo skuhalo iz tega.

Konec leta 1934 (Pismo 2, str. 114), ko ga Murko prosi za nek podatek iz Dubrovniškega arhiva, pa Čremošnik odvrne: »Jaz sedaj dolgo ne bom prišel doli, ker imam tukaj v Sarajevu fotokopije najstarejših knjig, ki jih sedaj obdelujem.«

Jeseni leta 1928 (25. 9. – Pismo 12) je obvestil Murka, da je dokončal zbirko virov za zgodovino Srbije in Bosne v srednjem veku iz Dubrovniškega arhiva.⁵ Medtem je izšlo znamenito Rešetarjevo delo *Dubrovačka numizmatika* (Rešetar 1924/25). Takoj po izidu je pisal Murku (Pismo 3, 17. 2. 1925, str. 88), da bo

---

⁵ Sistematično izpisovanje virov za našo zgodovino, ki ga omenja v pismu 10. decembra 1926, se nanaša na zbirko virov *Istoriski spomenici dubrovačkog arhiva. Kancelariski i notariski spisi 1278–1301*, ki jih je tiskala Srpska kraljevska akademija leta 1932.

napisal oceno Rešetarjeve knjige, ki je sicer izredno izčrpna in obsežna: »Toda Rešetar se je tu in tam ‘vrezal’, tu in tam pa ‘zaletel’.« Ocena naj bi izšla v beograjskih *Prilozih*. Izgleda, da mu ocene v *Prilozih* niso objavili, kajti 4. 3. 1927 sprašuje Čremošnik v pismu Murka, ali bi bila primerna za *Slavijo* mala razprava *Doneski k dubrovački numizmatiki prigodom knjige Milana Rešetarja*. V razpravi se Čremošnik ne namerava ukvarjati s kritiko, kajti »te stvari danes poznam tako iz temeljev, da ni drugače mogoče o njih govoriti. Glede mnogih vprašanj sem boljše podkovan od Rešetarja« (Pismo 7, str. 97). Saria (1931: 39–41) je napadel Čremošnika (Čremošnik 1928/29), le-ta pa je pisal Murku 30. 4. 1932, da se je začel resno ukvarjati z numizmatiko. Začel je raziskovati srbske dinarje najstarejših tipov z ozirom na težo, kakovost, zlitino ipd. (Pismo 20, str. 112), rezultate pa je objavil v knjižni obliki (Čremošnik 1932). Ker je Čremošnik prav v tem delu prišel do nekaterih presenetljivih rezultatov, ki so jih potrdile tudi kasnejše raziskave, bom skušal nanje podrobneje opozoriti.

Čremošnik je zelo zgodaj posegel v eno najbolj zapletenih vprašanj srbske srednjeveške države, to je vprašanje njenega denarnega sistema. Denarstvo je bilo po njegovem mnenju odraz in osnova gospodarstva neke države. Razna vprašanja srbske srednjeveške numizmatike je obdelal v več razpravah. Na podlagi analize redkih arhivskih podatkov, predvsem pa preučitve numizmatičnih zbirk srbskega srednjeveškega denarja v Sarajevu, Beogradu (Kragujevačka depojna najdba)⁶ in Veroni, je skušal ugotoviti, katere vrste denarja pripadajo posameznim depojnim najdbam, kdaj naj bi jih kovali, kakšni sta bili njihova teža in čistost. Kovanje denarja je povezal tudi s proizvodnjo srebra v Srbiji. Pri tej analizi je prišla do izraza izredna Čremošnikova sposobnost oceniti takratno ekonomsko stanje in na tej podlagi izoblikovati določene sklepe.

Kralj Dragutin (1276–1282) je bil po Čremošnikovem mnenju edinstveni vladar glede denarne politike. V času njegove kratkotrajne vlade je Srbija doživela najbolj vratolomne valutne eksperimente. Stalne denarne spremembe so brez dvoma povzročile psihozo materialne negotovosti in premoženjske nestabilnosti, ki je onemogočala zdrav gospodarski razvoj. Vladarsko obdobje Dragutina je v zvezi z denarno politiko zanimivo zaradi dveh nasprotij: prvič zaradi izredne kakovosti srbskega denarja in velikega števila njegovih emisij ter drugič zaradi nenadnega padca realne vrednosti denarja. Čremošnik je predpostavil, da se je to dogajalo zaradi vladarjeve fiskalne politike (Voje 2013).

Zaradi omenjenih uspešnih raziskav denarnega sistema srbske srednjeveške države in izdaje dubrovniških virov za srbsko zgodovino iz 13. stoletja mu je

⁶ Tik pred smrtjo je Čremošnik (1959: 9–11) v kratkem članku objavil odločen protest proti spremembi numizmatične depojske najdbe v Kragujevcu in njene uporabe v znanstveni argumentaciji v takšni potvorjeni obliki.

Srpska kraljevska akademija v Beogradu podelila posebno priznanje, ko ga je leta 1932 izbrala za svojega dopisnega člana. Kako se je priznanja SKA razveselil, je razvidno iz pisma M. Murku (Pismo 20, 30. 4. 1932, str. 111–112):

Meni samemu je imenovanje za dopisnika bilo nepričakovano, posebno ker je mnogo vseuč. profesorjev starejših od mene in po delu ne slabših, ki še niso akademiki. Izgleda, da je imelo vpliva dejstvo, da sem kot Slovenec delal na polju srbske zgodovine in da so me največ zaradi tega izbrali, predvsem pa zaradi tega, ker me je g. prof. Radonić⁷ predložil.

Čremošnik se je še posebej razveselil, ko je doživel ugodno oceno za svoje znanstveno delo s strani kakega uglednega znanstvenika. Milan Rešetar je zapisal v *Slaviji* (Pismo 16, str. 109) pozitivno ocenil Čremošnikovo (1930) razpravo *Dubrovačka kancelarija*, ker je Čremošnik v njej jasno in točno obdelal nastanek Dubrovniškega arhiva in opisal njegov najstarejši del: »Tako dobro dene čuti povoljno mišljenje o lastnem delu.« Prav tako je Čremošniku veliko pomenila Rešetarjeva pohvala (Rešetar 1929: 291–292) njegove razprave *Prilozi dubrovačkoj i srpskoj numizmatici*.

Gregor Čremošnik je pri prof. Murku izdelal seminarsko nalogo z naslovom *Nomina sacra v cerkvenoslovanskih spomenikih*. V pismu z dne 12. 5. 1924 (Pismo 1, str. 86) pravi, da bi bil zelo vesel, če bi bil tekst sprejet za tisk v reviji *Slavija*, vendar se potoži, da ne pozna novejših literature s področja slavistike; zdi se mu, da po Traubeju (1907) ni izšlo ničesar novega, zato prosi Murka, da se pozanima, če je izšla kakšna nova izdaja cerkvenoslovanskih kodeksov ali kakšna razprava o kraticah. Iz korespondence z Murkom je razvidno, da je bilo Čremošnikovo delo sprejeto v tisk v *Slaviji*. Kmalu nato Čremošnik Murku sporoča:

Nomina sacra se mi niso več dopadla, kakor sem jih izdelal kot dijak in vrgel sem se na predelovanje. Zastonj bi Vam tolmačil, koliko sem se pri tem znojil in mučil ... Tako sem se mučil s svetimi imeni celo zimo in šele čez kake 2–4 tedne upam, da bodo gotove. (Pismo 3, 17. 2. 1925, str. 87)

V pismu 4 (26. 3. 1925, str. 89) pa napiše:

Težak kamen se mi je odvalil od srca, ko sem včeraj predal na pošto rokopis od 'Nomina sacra'. Celó zimo sem se mučil s to nadlogo in še nisem prav zadovoljen z delom. Radoveden sem kaj boste rekli k posameznim partijam, ki so čisto nove, ali pa mnogo predelane.

Omenja še, da ga žalosti, ker ni mogel videti vseh naših cerkvenoslovanskih spomenikov v izvorniku ali vsaj na fotografijah, ker bi lahko poleg dosedanjih

---

⁷ Jovan Radonić, zgodovinar (Mal, Bačka, 28. 1. 1883–Beograd, 25. 11. 1956).

filoloških rezultatov, tudi na podlagi temeljitejših raziskovanj paleografskih malenkosti, dal nekoliko bolj točne podatke o njihovem nastanku, in dodaja: »Tako se menda s temi mojimi ‘Nomina sacra’ definitivno poslavljam od cerkvenoslovanskih spomenikov in vprašanj.«

V skoraj vseh Murkovih pismih Čremošnik omenja »krušne skrbi«. Že v prvem pismu (18. 2. 1924, str. 84–85) navaja:

[T]ežka mora krušnih skrbi, ko vidim, da samo s samo plačo absolutno ni mogoče živeti in se človek mora lotiti najnižjega, da si kruh osigura in končno negotovost, ki goni človeka v dobi blažene redukcije ... In povsod kamor človek pogleda ista deprimiranost in brezciljnost, v šolah in drugih uradih ... Človek bi rekel, zrak ki ga dihamo, stvarja vse drugo, samo ne optimizma za delo in bodočnost.

Ko obvešča Murka (Pismo 3, 17. 2. 1925, str. 87–88), da je bilo v Zagrebu na univerzi razpisano mesto profesorja za pomožne zgodovinske znanosti, pojasnjuje, zakaj se ni mogel prijaviti:

Ako se ne bi moral človek mučiti po srednjih šolah, samo, da se za silo lahko preživim, bi danes lahko bil med kompetenti za to mesto, ker bi imel par stvari iz te stroke tiskanih, tako pa se moram tolažiti s poznejšimi priložnostmi. Škoda da nisem stisnil v materialnih skrbih zobe in pas, skoraj bi bilo bolje, kot bi bil v pomanjkanju gledal samo na cilj, na svoje pravo delo.

Konec leta 1926 je Murku sporočil, da je po novem stanovanjskem zakonu izgubil pravico do stanovanja, drugega pa kljub prošnji ni mogel dobiti. Da ne bi ostal na cesti, je vzel:

[...] pod najem vilo (bosansko seveda) in posestvo generala Janka Vukotića⁸ na Stupu ¼ ure od Ilidže. General je bil ravno tedaj premeščen v Skopje [...] Tu na Stupu sem eno leto kmetoval kot kmet med kmeti [...] In sedaj živim čudno življenje. Zjutraj vstanem ob 5h in sem do ½ 7h kmet pri svojih 5 kravah.⁹ [...] Ob 8h dalje sem po 2 uri profesor na tehniški šoli, od 10h do 1h zopet uradnik na muzeju, popoldne pa še enkrat kmet z vsemi mogočimi skrbmi, sekiranjem in napornim delom [...] Glede znanstvenega dela me to življenje popolnoma ruinira. (Pismo 8, str. 95–96)

---

⁸ Janko Vukotić, general (Česko, 18. 2. 1866–Zagreb, 19. 4. 1968).

⁹ Ivo Zupanič, vinogradniški in vinarski strokovnjak (Vajgen pri Jarenini 9. 12. 1890–Maribor 28. 6. 1986). Bil je Čremošnikov sošolec na klasični gimnaziji v Mariboru. Z njim ga je vezalo še posebno prijateljstvo. 27. 1. 1926 mu je poslal pismo (Pismo 4, str. 42–43), v katerem ga obvešča, da je po novem stanovanjskem zakonu izgubil svoje stanovanje in bi moral na ulici čakati približno dva meseca: »[...] sem junaški vzel v najem eno hišo in posestvice podruogo uro iz Sarajeva ... Toda da bom mogel shajati z visoko najemnino, moram držati par krav ... obračam se na Tebe z lepo prošnjo, da se informiraš pri mariborskih in okoliških posestnikih, ki držijo cele črede govedi, če bi se tam našle 2–3 krave [...] Jaz bi potem sam prišel po nje in preskrbel prevoz.« Prijatelj Ivan mu je priskrbel 5 krav mlekaric.

Čremošnikovo bivanje v generalovi »vili« na Stupu je po generalovi smrti postalo vprašljivo. Ni se mogel pogoditi z generalovo vdovo glede najemnine, za to se je odločil za energičen korak, kot to omenja v pismu Murku z dne 11. X. 1927 (Pismo 11, str. 98–99):

Kupil sem poceni okoli 5000 m² zemlje na Stupu blizu Ilidže. Ves moj imetek so bile 3 krave. Na njih sem od nekega mojega učenca, sedaj bankovnega uradnika, dobil kredit od 17000 Din in začel zidati hišo [...] Začel sem zidati v začetku junija, naselil sem se pa v svojo novo hišo 12. avgusta in danes sem razen doktorja filozofije še posestnik in kmet, kar pa je glavno, popolnoma svobodno človek, ki ga stanovanjsko vprašanje, višina najemnine in druge take stvari prav nič ne zanimajo ... Tako vidite, da je Vaš dijak, ki je tedaj, ko je sedel pred Vami in strastno poslušal zgodovino literature, sanjal samo o znanosti, zašel na čudna pota. Ker nisem hotel kot uradnik biti berač in trpeti pomanjkanje, me je usoda vrgla za petdeset let nazaj, kajti danes sem to, kar je bil pred 50 leti moj oče – kmet [...] Žal mi je, da znanstveno delo trpi, toda tolažim se s tem, da takemu razvoju nisem kriv samo jaz, ki nimam smisla za idealno mučeništvo in pomanjkanje, kakor ga od nas zahteva država s svojimi nesramnimi plačam.

Iz nekega pisma je razvidno, da mu je Murko zavidal za njegovo gospodarstvo. Tudi razmere v Zemaljskem muzeju so vplivale na Čremošnikov položaj in njegovo počutje, ter mu povzročale »krušne skrbi«. V pismu z dne 22. 12. 1925 (Pismo 7, str. 93) obvešča Murka, da se

[n]a muzeju počasi mnogo spreminja. Dobili smo novega direktorja Božo S. Nikolajevića¹⁰ iz Beograda, toda ga še zelo malo občutimo [...] Končno je tudi to novica, da je število uradništva na našem muzeju zbadlo v oči celo Stj. Radića,¹¹ ki je v nedeljo v Šibeniku izjavil, da nas bo »prorešetal« [...] kajti 19 akademskih uradnikov je za en muzej, pa celo za sarajevski, ipak preveč. Ko bi me ta gospod mogočnega jezika in sape hotel odpihniti kam nazaj v Slovenijo, vseeno tudi na srednjo šolo, bi mu bil kar hvaležen.

Leto dni kasneje (Pismo 8, 10. 12. 1926, str. 94–95) mu piše: »Na muzeju je postalo zelo čudno [...] novi direktor Boža S. Nikolajević je takoj prišel v kompetenčni konflikt z intendantom Grdićem¹² in uradniki-lenuhi.« Grdić je pri Radiću izposloval, da je bil direktor Nikolajević upokojen, za novega direktorja pa naj bi predlagal kustosa Vladislava Skarića.¹³ Ker memorandumu proti Nikolajeviću Čremošnik ni hotel podpisati, je Čremošnik postal *persona*

---

¹⁰ Božo. S Nikolajević, umetnostni zgodovinar, književnik (Beograd, 15. 7. 1877–25. 5. 1947). Od 1924 do 1926 je bil direktor Zemaljskega muzeja v Sarajevu.

¹¹ Stjepan Radić, hrvaški politik (Trebarjevo Desno pri Sisku, 11. 7. 1871–Zagreb, 8. 8. 1928).

¹² Šćepan J. Grdić, politični in kulturni delavec (Gacko, 7. 3. 1873–Beograd, 16. 4. 1944). Po letu 1918 je bil načelnik za prosveto in verstva v Sarajevu, nato pa intendant Zemaljskega muzeja v Sarajevu.

¹³ Vladislav Skarić, zgodovinar (Sarajevo, 10. 6. 1869–6. 8. 1943). Od 1919 je bil kustos, od 1926 do 1936 pa direktor Zemaljskega muzeja v Sarajevu.

ingrata, toda *tolerata*. Kajti bibliotekar Vaso Ruvarac¹⁴ je spravil biblioteko v tak kaos, da so ga upokojili, Čremošnik pa je prevzel še biblioteko z namenom, da jo spravi v red, vendar pripominja: »toda mislim, kadar bo urejena, se bo našel kak zastopnik za mene in me bodo potem iztisnili iz muzeja.«

Čez tri leta (Pismo 14, 15. 7. 1929, str. 102–104) potoži Murku in ga prosi za pomoč, ko pravi: »Razmere tukaj pa postajajo naravnost neznosne.« Takrat tudi izvemo glavni vzrok za Čremošnikov težki položaj v Zemaljskem muzeju. Ker Čremošnik ni podpisal memoranduma proti Nikolajeviću, bi moral sedaj, kot pravi, ta stari račun plačati. Sprašuje se, »ali je dobil ukor zaradi nerednega prihajanja v službo, zaradi tega ker je vzporedno z muzejsko službo poučeval na srednji šoli«. Drugo, kar mu je novi ravnatelj očital, je: »ker je dopoldne večkrat odšel v mesto zaradi opravkov v zvezi z biblioteko, pa tudi po lastnih opravkih [...] Doslej je bil vsak kustos v muzeju na svojem oddelku samostojen in ni potreboval predhodnega dovoljenja ravnatelja.« Drugi ukor pa je dobil, ko je »iz muzeja za 10 minut skočil do vlaka s katerim se je žena vračala iz mesta domov«. Toda glavni vzrok za spremenjen položaj Čremošnika kot kustosa je bil, da so kustosem »še predpisali 7 ur službene obveznosti«. Na ta način bi bil Čremošnik, ker je stanoval izven mesta, odrezan od svojega gospodarstva (kmetije).

V pismu se obrača na Matija Murka s prošnjo, naj mu svetuje in pomaga najti izhod iz te zagate in navaja:

Na srednjo šolo ne bi rad šel, ker sem ipak preveč vezan na znanstveno delo ... Jaz sem mislil – morebiti je to otročje misliti – ako ne bi mogel mogoče v Češki ali v Nemčiji dobiti kako mesto na kaki trgovski ali drugi visoki šoli za trgovsko in gospodarsko zgodovino Balkana. V tej stroki sem dosedaj pisal največ člankov in razprav, pa bi mogoče kje bil dobrodošel. Ali bi Vi vedeli, kam, na koga bi se obrnil? Ali bi me Vi hoteli priporočiti? Kakor sem Vam že v začetku rekel, sem se tri mesece predomišljal, ali bi se obrnil na Vas, ali bi le dalje prenašal vse, kar se natovori na mene, toda nazadnje sem se moral odločiti k prošnji, s katero se obračam na Vas. (Pismo 14, 15. 7. 1929)

Čez nekaj dni (22. 7.) je Čremošnik prejel Murkovo pismo, ki pa, žal, ni ohranjeno. Omenja ga Čremošnik v odgovoru, ki ga je poslal Murku 25. 7. 1925 (Pismo 15, str. 104–107). Pravi, da ni preveč ohrabrujoče (»ermutigend«), vendar mu je hvaležen za odgovor. Murko naj bi ga v pismu opozoril na 7-urno obveznost asistentov v Nemčiji in njegovih v Pragi. Svoj pogled na 7-urno obveznost je Čremošnik kot znanstveni delavec kritično ocenil na praktičen način: »da me ne bi krivo razumeli; delal sem večkrat tudi po 10 in več ur na dan, toda takim periodam napornega dela so vedno sledile periode, ko nisem zdržal več kot par

---

¹⁴ Vaso Ruvarac, bibliotekar, geograf, sodelavec geografa Jovana Cvijića. V Sarajevo je prišel iz Narodne biblioteke v Beogradu.

ur, trajno, dan na dan delat 7 ur dostojno, to ne zdržim.« Pravi, da tega ne more razumeti kot sovražnik vsake vezanosti in zunanje forme. V enem pa naj bi se Murko motil, namreč: »da so nam plače poboljšane in urejene: one so še vedno stare od l. 1923 in še vedno 'za živeti premalo, za umreti preveč'.«

Čremošnik je zelo zgodaj želel oditi iz Sarajeva, predvsem zato, da bi lahko umirjeno in sproščeno delal na znanstvenem področju. Uradniško delo (kustos) ga je dušilo. Imel je več ponudb in možnosti, vendar se ni mogel, tudi iz preračunljivosti, odločiti, da zapusti Sarajevo. Šele leta 1935 je sporočil Murku, da je po tolikšnih težavah končno prišlo do imenovanja za profesorja na Filozofski fakulteti v Skopju. Ko opisuje svoj položaj na novem delovnem mestu (Pismo 24, str. 116–117), navaja:

Skopje seveda ni Sarajevo. Balkan se tukaj občuti še malo bolj hudo kakor v Sarajevu, toda v Sarajevu sem bil hlapec na muzeju, tukaj pa sem svoboden v svojem delu [...] Delo na fakulteti – to mi je seveda največji užitek. Šolmoštrsko žilo sem itak imel vedno v sebi in povsod so me dijaki imeli radi, pa se razume, da mi najvišje školovanje pripravlja največje uživanje.

Jesen svojega življenja je Čremošnik preživel v Ljubljani kot profesor za južnoslovansko zgodovino. Kljub težkemu in burnemu življenju v Sarajevu je v svojem zadnjem prispevku (Čremošnik 1959: 9–11) zapisal: »Največi dio mojih radnih godina, a i najlepši, proveo sam u Muzeju u Sarajevu.«

Čremošnik je svojega univerzitetnega učitelja Matija Murka zelo spoštoval, kar je razvidno iz pisem, še posebej iz čestitk, ki mu jih je pošiljal ob njegovih življenjskih obletnicah. Ob 70-letnici (Pismo 18, str. 110) je Murku v čestitki zapisal: »[N]e samo slavnemu učenjaku, ne samo svojemu in toliko drugih učitelju in vodniku v dijaških letih, ampak tudi svojemu in toliko drugih dobrotniku.«

Naj zaključim s pismom, ki ga je Matiji Murku poslal v Prago ob njegovi 90-letnici (Pismo 28, 5. 2. 1954, str. 122):

Velespoštovani gospod profesor!

Ob svečanem dnevu Vaše 90 letnice se Vas spominjam s čustvom spoštovanja, ki ga kot Vaši učenci gojimo do svojega velikega učitelja in znanstvenega delavca, s čustvom ljubezni, ki ste jo vzbujali v naših srcih, s čustvom globoke hvaležnosti, ki Vam jo dolgujemo kot svojemu dobrosrčnemu oskrbniku naših študentskih let.

Iskreno in prisrčno Vam želim, naj bo Vam usoda naklonila še dolgo vrsto let duševne ve drine in svežosti.

*Vdano Vas pozdravlja
Vaš dr. G. Čremošnik*

Literatura

- Gregor ČREMOŠNIK, 1922: Naše roblje u srednjem veku. *Jugoslovenska Njiva* 6, 21–26.
- –, 1925: Kratice »Nomina sacra« u cerkevno-slovenskim spomenicima. *Slavia* 4, 238–264, 485–498.
- –, 1925a: Novčarstvo u starom Dubrovniku. *Jugoslovenska Njiva* 9, 16–24.
- –, 1927: Dubrovačka kancelarija do god. 1300. *Glasnik Zemaljskog muzeja* 39, 231–253.
- –, 1928: Prodaja Bosanskog Primorja Dubrovniku god. 1399 i kralj Ostoja. *Glasnik Zemaljskog muzeja* 40, 109–126.
- –, 1928/29: Prilozi dubrovačkoj i srpskoj numizmatici. *Slavia* 7, 564–584.
- –, 1929: Dubrovački konzulati u Srbiji do Dušanovog vremena. *Glasnik Zemaljskog muzeja* 41, 81–94.
- –, 1930: Dubrovačka kancelarija do god. 1300. *Glasnik Zemaljskog muzeja* 49, 231–253. Objavljeno tudi v: *Slavia* 8, 659–661.
- –, 1932: Istoriski spomenici dubrovačkog arhiva. Kancelarijski i notariski spisi 1278–1301/Acta cancellariae et notariae annorum 1278–1301/Monumenta historica archivi Ragusini. *Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda. Treće odeljenje. Spomenici srednjeg vijeka III/1. Istoriski spomenici dubrovačkog arhiv. Serija treća*. Beograd: Srbska kraljevska akademija.
- –, 1932: *Razvoj srpskog novčarstva do kralja Milutina*. Beograd: Srbska kraljevska akademija.
- –, 1959: Nekoliko napomena o Brskovu i Kragujevačkoj ostavi. *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Arheologija* 14, 9–11.
- Bruno HARTMAN, 1974/75: V spomin Janku Glazerju (1893–1975). *Jezik in slovstvo* 20/7, 214–217.
- Milan KARANOVIĆ, 1927: O tipovima kuća u Bosni. *Glasnik Zemaljskog muzeja* 39, 207–214.
- Milan REŠETAR, 1924/25: Dubrovačka numizmatika. Beograd: Jadran.
- –, 1929: O priložima dubrovačkoj numizmatici. *Dubrovnik, mjesečna ilustrovana revija*, 1/8, 291–291.
- Balduin SARIA, 1931: O težini najstarijih dubrovačkih dinara. *Zbornik iz Dubrovačke prošlosti: Milanu Rešetarju o 70-oj godišnjici života*. Ur. Vladimir Čorović, Mirko Deanović. Franjo Fancev. Dubrovnik: Jadran. 39–42.
- Ludvig TRAUBE, 1907: *Nomina sacra. Versucht einer Geschichte der christlichen Kürzung*. München: Beck.
- Ignacij VOJE, 2016: *Pisma Gregorja Čremošnika. Korespondenca pomembnih Slovencev*. Razred za filološke in literarne vede. Epistulae slovenorum illustrium. Classus II; Philologia et litterae 15. Ljubljana: SAZU.
- –, 2011: Savinječan Gregor Čremošnik – raziskovalec Balkana. *Kronika* 65/3, 541–550.

– –, 2013: Pogledi Gregora Čremošnika na monetarnu politiku srpskog kralja Stefana Dragutina. *Spomenica dr. Danice Milić*. Ur. Bojana Miljković-Katić. Beograd: Istorijski institut. 117–127.

DIE KORRESPONDENZ ZWISCHEN GREGOR ČREMOŠNIK UND MATIJA MURKO

Das Literaturarchiv Prag beherbergt eine Sammlung von Briefen Gregor Čremošniks an seinen Universitätslehrer und Mentor Matija Murko. Erhalten sind 28 Briefe, datiert zwischen dem 28. Februar 1924 und dem 5. Februar 1951. Die eingehende Post wurde von Čremošnik leider vernichtet, so auch die Briefe von Murko. Der Briefwechsel Čremošniks war insgesamt sehr umfangreich und spiegelt seine bewegte berufliche Karriere wider. Ab 1917 war er beim Bosnisch-herzegowischen historischen Institut zur Erforschung des Balkans als Sekretär angestellt, nach dessen Stilllegung 1918 wurde er Kustos der Abteilung zur Erforschung des Mittelalters und Bibliotheksleiter im Nationalmuseum Sarajevo. Im Jahr 1935 bekam er die Professur für Mittelalterliche Geschichte an der Philosophischen Fakultät in Skopje.

Matija Murko hatte einen entscheidenden Einfluss auf die Forschungsinteressen Čremošniks; er leitete ihn zur Erforschung der Kulturgeschichte und des alltäglichen Lebens an. Nach 1920 begann Čremošnik mit einem systematischen Materialansammeln im Staatsarchiv Dubrovnik. Sehr früh griff er in eine der ungeklärten Fragen der serbischen Geschichte ein, in die Frage des Geldsystems und erforschte folglich die Numismatik Serbiens und der Republik Ragusa. Aufgrund seiner Untersuchungen zum Geldsystem im mittelalterlichen serbischen Staatsgebilde und der Herausgabe historischer Quellen für die serbische Geschichte des 13. Jahrhunderts wurde er 1932 zum korrespondierenden Mitglied der damaligen Königlich-serbischen Akademie ernannt. Dazu überarbeitete er die Seminararbeit Murkos *Nomina sacra cerkvenoslovenskih spomenikov*, ursprünglich veröffentlicht in der Prager Zeitschrift *Slavija*. In fast allen Briefen Čremošniks werden sog. Brotsorgen thematisiert; unter anderem beschreibt er die Lösung seiner Wohnprobleme. Negative Auswirkungen auf seinen Lebensweg hatten in erster Linie schlechte zwischenmenschliche Beziehungen im Nationalmuseum in Sarajevo, vor allem der Konflikt mit dem Museumsdirektor V. Skarić. Die erhaltenen Briefe zeugen davon, dass er Ratschläge und Hilfe für die Konfliktlösung auch bei Murko gesucht hatte.